

Szeget szeggel, avagy Kettős mérce

II. FELVONÁS, 2. JELENET

Szoba a bíróságon, Angelo kormányzó irodája.

Jön a Parancsnok és egy Szolga.

SZOLGA Most éppen tárgyal, de ha majd kijön,
szólok neki.

PARANCSNOK Jó, kérném.

Szolga el.

Megtudom,
hogy mi a szándéka. Talán megenyhül.

A fiú vétke nem valódi bűn;
álmában is csinálja minden ember.

5

Ezért meghalni...??

Jön Angelo.

ANGELO Nos, mi van, Parancsnok?

PARANCSNOK Óhajtja valóban, hogy Claudio
holnap meghaljon?

7/a

ANGELO Hát nem megmondtam? Rendeletbe adtam!
Mért kérdezi?

PARANCSNOK Hogy ne kapkodjam el.

Javítson ki, ha nem, de volt olyan,
hogy a bíró a kivégzés után
megbánta döntését.

10

ANGELO Jó, jó, ezt bizza rám.

Tegye a dolgát – vagy ha nem, kiléphet:
megleszünk maga nélkül.

PARANCSNOK	Ó, bocsánat. És Giulietta? Már rájött a fájás, ¹ bármikor szülhet.	15
ANGELO	Helyezzék el őt valami alkalmasabb helyre, gyorsan. <i>Jön a Szolga.</i>	
SZOLGA	Az elítélt húga van itt, uram, önhez akar bejutni.	
ANGELO	Húga is van?	
PARANCSNOK	Igen, uram: erényes, tiszta nő, hamarosan apáca lesz belőle, vagy már az is.	20
ANGELO	<i>(a Szolgához)</i> Jó, bocsássák elem. <i>Szolga el.</i> Az erkölcstelen nőt vigyék el innen, lássák el rendesen, de csak szerényen. Majd adok utasítást. <i>Jön Lucio és Izabella.</i>	
PARANCSNOK	Megyek is. <i>(Menni akar)</i>	25
ANGELO	Maradjon még. <i>(Izabellához)</i> Üdvözlöm! Mit kíván?	
IZABELLA	Szomorú ügyben jöttem könyörögni, ha méltóságod meghallgat.	
ANGELO	S mi az az ügy?	
IZABELLA	Van egy bűn, melynél nincsen undorítóbb, helyeslem is, ha lesújt rá a jog; e bűnre én sosem kérnék kegyelmet – de mégis kell. Nem kérhetnék kegyelmet, s mégis teszem. Küzd bennem két erő: akarom is, nem is.	30 31/a
ANGELO	Térjünk a tárgyra!	
IZABELLA	Van egy bátyám: most halálra ítélték. Kérem, uram: a bűnt ítélje el, de ne a bátyámat!	35
PARANCSNOK	<i>(félre)</i> Bár hatna a szavad!	

¹ Ez valószínűleg túlzás, hiszen az elkövetkező 2-3 napon nem értesülünk a gyerek megszületéséről.

	Nem. Mert én tudnám, mit érez a bíró, és mit az elítélt.	
LUCIO	(<i>félre Izabellához</i>) Ez az! Döfjél bele!	70
ANGELO	A bátyja saját magát tette rabbá, kár itt szót vesztegetni.	
IZABELLA	Nézze csak, valaha minden ember lelke rab volt: a bűn rabja! ² De lám, Isten, aki kihasználhatta volna helyzetünket, helyette megváltást kínált. Mi lenne, ha önt a Legfőbb Bíró megítélné így, ahogy van? Ha ebbe belegondol, kegyelmet beszél majd a szája, mintha új ember volna.	73/a 75
ANGELO	Törődjön bele. A törvény sújt le bátyjára, nem én. Ha rokonom volna, öcsém, fiam, akkor se kapna mást. Holnap kivégzik.	80
IZABELLA	Holnap? Máris? Kegyelem! Kegyelem! Ő nem kész még a halálra. A konyhán a kellő korban vágják le a csirkét; hát rosszabbat tálaljunk föl az égnek, mint saját asztalunkra? Mondja meg, kit végeztek ki ilyenfajta bűnért? Mert sokan elkövették...!	85
LUCIO	(<i>félre Izabellához</i>) Jól beszélsz!	90
ANGELO	A törvény nem volt halott, csak aludt. Nem merték volna e bűnt elkövetni, ha már a legelső megkapta volna a büntetését! A törvény fölébredt, figyeli, mi folyik, és mint a jós a kristályban, lát minden bűnt előre (a létezőt, s az éppen születőt is, melyet hanyagság táplál és nevel)	95

² Utalás a keresztény tanításra, mely szerint Ádám és Éva bűnbeesése (az „áteredő bűn”) mindnyájunkat fogollyá tett, amiből Krisztus önfeláldozása váltott ki (= váltott meg) minket.

	úgyhogy a bűn nem fejlődhet, mert elhal még csírájában.	
IZABELLA	Irgalmat mutasson!	100
ANGELO	Mutatok is: betartatom a törvényt. Ez irgalom azoknak, akiket a megtorlatlan bűn megsértene; és jót cselekszem azzal is, akit megbüntetek, hiszen nem él tovább, hogymeghal a bátyja. Ennyi. Kész.	103/a
IZABELLA	Ön akar tehát elsőként ítélni, s őt sújtaná először...! Jó dolog az óriási erő; de aki csak óriás módján használja: zsarnok.	105
LUCIO	(<i>félre Izabellához</i>) Nagyon jó!	110
IZABELLA	Ha a földi nagyurak mind tudnának szórni villámokat, hát Jupiternek nem volna nyugalma, mert minden csip-csup tisztségviselő az eget használná: villámlana, folyton villámlana...! Irgalmas Ég, te kénköves villámaiddal inkább a kemény, görcsös tölgyfákat hasítod, nem a lágy mirtuszt; de mi emberek, büszkén, hogy egy kis hatalmat kapunk, már elfelejtjük legfőbb lényegünket: hogymeghal a bátyja. Ennyi. Kész.	112/a
LUCIO	(<i>félre Izabellához</i>) Tovább, tovább, kislány! Meg fog puhulni! Már látszik rajta!	115
PARANCSNOK	(<i>félre</i>) Segítse az ég!	120
IZABELLA	Fivérünket nem mérhetjük magunkkal. Egy nagy ember tréfálkozhat egy szenttel, de közembertől ez szentségtörés.	125
LUCIO	(<i>félre Izabellához</i>) Jól csinálod, igen. Még, illet!	130

IZABELLA	Ami egy kapitánytól csak szitok, egy baka szájából már szemtelenség.	
LUCIO	<i>(félre Izabellához)</i> Ezt hol tanultad? Még, ilyet!	
ANGELO	De miért mondja mindezeket énrám?	
IZABELLA	Mert minden hatalom (bár viselője hibázik, úgy, mint más) egyfajta gyógyír, mely bevonja a bűnök felszínét. Nézzen magába; kopogtasson ott, a szívét kérdezze, hogy ismer-e a bátyáméhoz hasonló hibát.	135 139/a
	Ha szíve azt vallja, hogy ezt a vétket ismeri ön is, hát egy szót se szóljon	140
ANGELO	<i>(félre)</i> Beszél, és okosan. Érzem a bőrömön. <i>(Hangosan)</i> Isten vele. <i>(Indul)</i>	
IZABELLA	Kegyelmes uram, ne menjen még!	
ANGELO	Jó, átgondolom. Jöjjön vissza holnap. ³ <i>(Indul)</i>	145
IZABELLA	Várjon: megfizetem. Uram, ne menjen!	
ANGELO	Mi?! Lefizetne?!	
IZABELLA	Olyan pénzzel, amit a Menny fizet.	
LUCIO	<i>(félre Izabellához)</i> Most majdnem elrontottad!	
IZABELLA	Nem ostobán szikrázó színarannyal, sem kövekkel, mik a divat szerint érnek sokat vagy semmit: de imával, mely hajnal előtt még az égbe jut: lemondó nővérek imáival, akiknek tiszta gondolatai nem földi gondok.	150 155
ANGELO	Jó; holnap jöhet.	
LUCIO	<i>(félre Izabellához)</i> Gyerünk. Menjünk. Elég!	
IZABELLA	Óvja az Isten, uram!	
ANGELO	<i>(félre)</i> Úgy legyen! Mert most a kísértés felé megyek, ahol az ima nem hat.	
IZABELLA	Holnap hánykor kereshetem, uram?	160

³ Angelo ezzel gyakorlatilag a kivégzés elhalasztása mellett döntött, amit a Parancsnok is hall.

ANGELO	Délelőtt bármikor.	
IZABELLA	Óvja az ég! <i>Mind el, csak Angelo marad.</i>	
ANGELO	Tetőled óvjon, tiszta szűz...! Mi ez? Mi ez? Ő a hibás, vagy én? A csábító? A csábított? Ki rosszabb? Nem ő – hisz nem is csábít. Én vagyok.	165
	Ibolya mellett fekszem, szép tavaszban, s a melegtől, mint dög, rohadni kezdek, nem virágozni. Egy nő, ha szerény, nagyobb hatással van érzéseinkre, mint aki feslett? Van szeméttelep,	170
	de le akarjuk rombolni a szentélyt, hogy ott is mocsok legyen? Pfúj, pfúj, pfúj! Mit csinálsz, Angelo, mi lett belőled? Őt aljas módon pont azért kívánod, ami benne a jó? Élhet a bátyja;	175
	a tolvajnak is joga van rabolni, ahol a bíró lop. Belészerettem, hogy újra vágyom hallani a hangját? Szemeit habzsolni? Álmodozom? Ravasz vagy, Sátán: hogy megfogd a szentet, ⁴	180
	horgodra szentet tettel csalinak! Gonosz csábítás: azzal visz a bűnbe, hogy szeretjük az erényt! Léha nőcskék se ügyességgel, se a bájaikkal nem izgattak soha. De ez a szűz	185
	most letepert. Én eddig életemben, ha szerelmest láttam, csak kinevettem! <i>El.</i>	

⁴ Angelo saját magát nevezi itt szentnek.

II. FELVONÁS, 4. JELENET

Másnap délelőtt. Szoba a bíróságon.

Jön Angelo.

ANGELO Imádkoznék, de imám és eszem
kétfelé tart. Szavam, mely égbe száll,
üres; az elmém közben meg se hallja,
Izabellánál horgonyoz. A számban
Isten neve, de csócsálom csupán, 5
míg szívemben csúful ágaskodik
a képzelet. Az államtudomány
mint jó könyv, amit sokszor átlapoztunk,
már untat s fáraszt. Komolyságomat,
amit (ne hallják meg!) élvezni szoktam, 10
már elcserélném egy tollas kalapra,
amit lenget a szél... Rang, hatalom!
Mily gyakran csikarsz ki áhítatot
a hülyékből; és hamis ragyogásod 13/a
az okosakat is hozzád köti!...
Lám, vérből van a vérem. Ha fölírjuk 15
az ördög szarvára, hogy „Angyal”,⁵ attól
még ördög marad.

Kopognak.

Mi? Mi van? Ki az?

Jön a Szolga.

SZOLGA Egy apáca jött önhöz: Izabella.

ANGELO Vezesd be.

Szolga el.

Egek! Mért gyülekezik
a vér a szívembe, hogy elborítsa, 20
míg összes többi részem ott marad
erőtlenül?

Így tesz a buta csődület, mikor
valaki elájult: odarohannak,
és ezzel zárják el a levegőt, 24/a
mely fölélesztené. És ugyanígy 25

⁵ Angelo ezzel a saját nevére is céloz.

	tódul oda egy közkedvelt királyhoz a nép, elhagyva teendőiket, s hajbókoló, idétlen szeretettel terhére vannak. <i>Jön Izabella.</i>	
	Hogy s mint, szép leány?	30
IZABELLA	Jöttem, hogy megismerjem óhaját.	
ANGELO	Azt megismerheti, bár jobb szeretném, ha kérdés nélkül tudná. ⁶ Bátyja meghal.	
IZABELLA	Értem. Ég áldja méltóságodat. (<i>Indulna</i>)	
ANGELO	Pedig még élhetne, sőt annyit is, mint ön vagy én – de meg kell halnia.	35
IZABELLA	Mert méltóságod így ítél?	
ANGELO	Igen.	
IZABELLA	És mikor hal meg? Hadd legyen idő a lelkét erre fölkészíteni, hogy össze ne omoljon.	40
ANGELO	Jaj, ocsmány bűnök! Nincs aközt különbség, hogy megbocsátok annak, aki elvesz egy kész embert az élettől, vagy annak, ki kéjjel Isten képét nyomja rá tiltott anyagra! Ó, könnyen megy ez: elvenni egy elkészült életet, vagy rossz anyagból, tiltott eszközökkel hamisat gyártani!	45
IZABELLA	A mennyben így látják, de nem a földön.	50
ANGELO	Úgy véli? Nos, ön mit választana: törvény szerint meghaljon-e a bátyja, vagy ön, hogy megmentse, átadja-e a saját testét oly beszennyezésre, mint amit ő csinált?	
IZABELLA	Elhiheti,	55
	inkább adom a testem, mint a lelkem.	
ANGELO	Én nem a lelkéről beszélek. Érti: nem bűn a bűn, ha kényszer szüli.	
IZABELLA	Hogyhogy??	

⁶ Ezt a mondatot egyesek szerint Angelo „félre”, csak magának mondja.

ANGELO	Nem, ezt visszavonom, hiszen lehetne fordítva érvelni. Erre feleljen: ha én – a hatályos törvény szerint – halálra ítélem a maga bátyját, lehet-e jóságból bűnt elkövetni, hogyan megmentünk?	60
IZABELLA	Ha ön ezt megteszi, ⁷ a lelki terhet magamra veszem: nem bűn az, amit jóságból teszünk!	65
ANGELO	Ha ön teszi meg, s vállal lelki terhet, pont egyensúlyban lesz a bűn s a jóság.	
IZABELLA	Ha bűn az, hogy én őérte könyörgök, hát viselem a terhét. És ha bűn, hogyan kegyelmet ad, én imáimba beleveszem, mint saját bűnömet, s ön ártatlan lesz.	70
ANGELO	Hallgasson ide. Ön nem ért engem. Vagy nagyon naiv, vagy úgy tesz ügyesen. Egyik se jó.	75
IZABELLA	Legyek naiv, és jó csak annyiban, hogyan mindig tudjam: mily kicsiny vagyok.	
ANGELO	Az eszeség úgy próbál tündökölni, hogyan lekicsinyli magát. Mint a fátýol, mely tízszer hangosabban hirdeti a szép arcot, mint ha föl volna fedve. Figyeljen. Egyszerű leszek, hogy értse. Bátyjának meg kell halnia.	80
IZABELLA	Úgy van.	
ANGELO	A tette olyan, hogy arra a törvény más büntetést nem is rendelhet el.	85
IZABELLA	Ez tény.	
ANGELO	Ha nem volna más mód megmenteni (nem állítom, hogy van ilyen, se azt, hogyan járható út!), nos, ha ön, a húga megtudná, hogy egy férfi megkívánta,	90

⁷ Izabella úgy érti, hogy Angelo követné el a jóságos bűnt azzal, hogy – törvényellenesen – megkegyelmezne Claudiónak.

	<p>aki a bírónál, a rangja révén elérheti, hogy bátyja kikerüljön a törvény markából; és nem adódna megmentésére más mód, mint hogy ön átnyújtsa szüzessége kincseit az illetőnek – vagy meghal a bátyja. Mit tenne akkor?</p>	95
IZABELLA	<p>A bátyámért azt, amit magamért. Igen, ha halálra lennék ítélve, rubinként viselném korbács nyomát, pucérra vetkőzve vetném magam, mint hőn óhajtott ágyba, a halálba; de nem tudnám ilyen szégyenre adni a testemet.</p>	100 102/a
ANGELO	Akkor a bátyja meghal.	
IZABELLA	<p>Így járunk jobban, ő is, én is. Inkább a fivérem haljon meg egyszer, mint húga lelke haljon meg örökre⁸ azáltal, hogy kiváltja.</p>	105
ANGELO	<p>Nem volna ezzel ön éppoly kegyetlen, mint az a törvény, amit kifogásolt?</p>	110
IZABELLA	<p>Vásárolt kegyelem s nemes bocsánat nem egy tőről fakad; az irgalomnak nem rokona a bűnnel vett egérút.</p>	
ANGELO	<p>Nemrég még zsarnoknak mondta a törvényt, a bátyja vétkét pedig szinte csak vidám szórakozásnak.</p>	115
IZABELLA	<p>Jaj, nézze el nekem! Gyakran van így: ha céllal szólunk, nem szívből beszélünk. Menteni próbálom, amit utálok, hogymentsen őt, akit úgy szeretek.</p>	120
ANGELO	Mind gyöngék vagyunk.	
IZABELLA	<p>És akkor a bátyám? Őrajta kívül nincs meg senkiben a maguk gyöngesége?!</p>	
ANGELO	Gyöngék a nők is.	

⁸ Izabella biztos benne, hogy a pokolra jutna, ha ebbe az alkuba belemerne.

IZABELLA	Mint a tükör, amibe nézegetnek: képet alkot, és már el is törik. ⁹ A nők! Ugyan...! A férfi rontja le saját nemességét, ha nőt kihasznál. Mondhatja tízszer gyöngének a nőt: lágysz anyagunkba könnyen nyomhatók hamis pecsétek.	125
ANGELO	Ezt így látom én is. Ha már a saját nemét így leírta (s mert nem vagyunk oly keménynek teremtve, hogy meg ne inoghatnánk), nyílt leszek. Szaván fogom: legyen ön az, ami – vagyis nő. Ha több, akkor már nem az. Ha nő (amint az szépen látható sok külső jelből), hát mutassa meg! Öltse magára, mit a sors kiszab!	130
IZABELLA	Én egy nyelven tudok csak, jó uram. Kérem, beszéljen úgy, mint azelőtt!	
ANGELO	Értse meg végre: szeretem!	140
IZABELLA	A bátyám is szerette Giuliattát, s ezért ön szerint meg kell halnia.	
ANGELO	Nem hal meg, Izabella, ha szeretsz! ¹⁰	
IZABELLA	Tudom, ön olyan tiszta, hogy szabad a rosszat játszania, hogy az embert próbára tegye.	145
ANGELO	Becsületszavamra, őszintén mondtam ki szándékomat!	
IZABELLA	Na, szép becsület! Szép őszinteség! Micsoda mocskos szándék! Álszent! Álszent! Na, várj csak! Leleplezlek, Angelo! Adj írást, hogy a bátyám föl van mentve, vagy szétüvöltöm az egész világnak, hogy mi vagy!	150

⁹ Korabeli mondás: a szüzesség olyan könnyen törik, mint a tükör. Itt azzal van megtoldva, hogy képet is alkot = gyereket szül.

¹⁰ Angelo itt tegezni kezdi Izabellát.

ANGELO	Ki hisz neked, Izabella? Tiszta nevem, puritán életem, magas rangom, s a cáfolatom oly nagy súlyt képvisel majd ellened, hogyminden vádad rád fog visszahullni s rágalom-szaga lesz. Már belekezdtem; hát vágtsasson a vágyam szabadon! Add meg, amit az étvágyam kíván, tedd félre most a szemérmeskedést, meg hogy mit nem szabad. Váltsd ki a bátyád azzal, hogy testedet nekem adod; különbemnemcsak kivégeztetem, de makacsságod miatt hosszasan meg is kínoztatom. Adj választ holnap; mert ahogy most kívánlak, úgy leszek hozzá kegyetlen. Beszélj; úgyse használ! Hazugságom erősebb igazadnál! <i>Angelo el.</i>	155 160 165
IZABELLA	Kinél tegyek panaszt?! Ki hisz nekem, ha ezt elmondom? Ó, gonosz a szája, amelyből ugyanaz a nyelv beszél elfogadást és elmarasztalást, a törvénynek kedve szerint füttyül, és étvágyának függvénye, hogy éppen mi rossz, mi jó! – Most bátyámhoz megyek, mert bár vérétől hajtva elbukott, a lelke nemes: ha húsz feje volna, inkább letenné sorban mindahányat a hóhérbárd alá, mintsem a húga kénytelen legyen átadni a testét ocsmány beszennyezésre. Így Izabella él, s meghal fivére: szüzességem nem áldozom föl érte. Elmondom Angelo ajánlatát, s fölkészítem, hogy várja a halált. <i>El.</i>	170 175 180

FORDÍTÁS, JEGYZETEK NÁDASDY ÁDÁM

© Fortepan, Chuckyeager Tumblr, 1965